

УДК 311.2:338.24(470)

Калашнікова Л.В., доцент, канд. соціол. наук., Чорноморський національний університет імені Петра Могили

СОЦІОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ

Окреслено проблеми розробки концепції та методології соціологічного моніторингу безпеки життєдіяльності особистості: сутність моніторингового дослідження, охарактеризовано його провідні функції, що виконуються з урахуванням дотримання науково обґрунтованих вимог і принципів. Визначення соціологічного моніторингу, як складної інформаційно-аналітичної системи безперервного вивчення інформації про стан об'єкта, дозволило виокремити його структурні складові. Проаналізовано технологічні етапи проведення соціологічного моніторингу загроз безпеці життєдіяльності особистості, акцентовано увагу на створенні системи базових індикаторів, за якими здійснюватиметься збір емпіричної інформації.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, соціологічний моніторинг, соціальний індикатор, небезпека, загроза, виклик.

У сучасному суспільстві ризику, для якого характерним є постійне зростання рівня загроз та небезпек, безпека життєдіяльності повинна бути визнана безальтернативною моделлю поведінки, необхідною умовою досягнення якої є компетентність особистості у небезпеках, загрозах, ризиках і способах захисту від них. Акцентуючи увагу на трактуванні безпеки життєдіяльності особистості як складової втілення культури безпеки, що являє собою складне утворення та передбачає формування мотивації безпечного життя, розвитку культури безпечної поведінки, зазначимо, що на відміну від інших наукових дисциплін про безпеку саме соціологія має можливість реалізувати особистісно орієнтований підхід до розгляду проблем безпеки.

Важливою умовою організації ефективного адаптивного управління системами безпеки життєдіяльності особистості є своєчасність розпізнавання загроз і якість розв'язання проблемних ситуацій, пов'язаних з їх появою, розвитком, необхідністю мінімізації негативних наслідків. Дані характеристики дозволяють прискорити швидкість адаптації механізмів управління до зміни умов існування для підтримки динамічної рівноваги системи особистісної безпеки як складової національної безпеки. Саме тому однією з важливих функцій її стратегічного управління, що покликана забезпечити стійкий розвиток, є комплексний моніторинг безпеки життєдіяльності, сутність якого полягає в реалізації процесу логіко-інформаційного передбачення та розпізнавання умов виникнення проблемних ситуацій у цій сфері.

Актуальною є потреба теоретичної розробки та практичного впровадження такого моніторингу в умовах гібридної війни, коли однією з провідних небезпек для сучасного українського суспільства є інформаційна пропаганда, яку здійснює країна-агресор, використовуючи психологічні методи впливу на свідомість людей, формуючи у них

викривлене сприйняття реальності, змушуючи вірити фейковим образам і мислити ними.

Серед наявних у науковій літературі методів виявлення та оцінки загроз безпеці життєдіяльності більшість орієнтована на визначення інтегрального показника безпеки – тривалість життя. Водночас традиційний апарат дослідження загроз безпеці життєдіяльності використовує переважно методи кількісного аналізу, що констатують факт наявності конкретних небезпек, не визначаючи характеру реальних взаємозв'язків структурних складових як всередині самих об'єктів безпеки, так і їх взаємодії із зовнішнім середовищем. У цьому зв'язку, незважаючи на розвинений інструментарій, більшість існуючих методів моніторингу не дають можливості отримати необхідний і достатній обсяг інформації для розпізнавання та розв'язання проблемних ситуацій у зазначеній сфері. Таким чином, важливими є, з одного боку, оптимізація методики соціологічного моніторингу загроз за рахунок формалізації опису предметної області системи безпеки життєдіяльності, з іншого – усвідомлення необхідності нового трактування інтегрального індексу особистісної безпеки, який, об'єднавши суб'єктивну та об'єктивну оцінки загроз, дозволив би забезпечити своєчасність виявлення проблемних ситуацій і удосконалити механізми управління ними.

Вивченню механізмів моніторингу загроз безпеці держави присвячені праці А. Качинського [10; 11], С. Белай [2] та інших. В. Трегуб [18] здійснив спробу окреслення інноваційного потенціалу моніторингу та оцінювання безпеки людини; Ю. Рак, О. Зачко [17] охарактеризували методи моніторингового аналізу й оцінки рівня безпеки життєдіяльності регіонального соціуму. Вимірювання інтегрального показника безпеки життєдіяльності особистості нерозривно пов'язане з такими індексами: якість життя (С. Айвазян) [1], соціогуманітарний розвиток (В. Бушуєв) [3], соціальне неблагополуччя (А. Давидов) [5], соціальне самопочуття (Є. Головаха, Н. Паніна) [4], сталий розвиток (М. Згуровський [8; 9], Б. Ковальов [12]), еколого-економічний розвиток регіонів (О. Шкарупа) [19], безпека особистості від кримінальних посягань (М. Жерновий) [7] тощо. Соціологічний моніторинг загроз безпеці життєдіяльності особистості повинен інтегрувати кількісні та якісні методи оцінки явних і потенційних загроз шляхом врахування як офіційних статистичних оцінок безпечно функціонування та розвитку особистості, соціальних груп, так і думок населення стосовно наявності небезпек в їхньому житті.

Мета статті – з'ясування проблем процесу організації та проведення соціологічного моніторингу загроз безпеці життєдіяльності особистості.

Термін “моніторинг” (англ. monitoring) дослівно перекладається як постійне спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату чи вихідним припущенням. Водночас англійський термін запозичений від латинського слова “monitor” – застерігати [16]. Сьогодні поняття “моніторинг” широко вживається у багатьох галузях науки, зокрема в соціології. Йдеться про конкретні види моніторингу, що мають свої специфічні особливості. При вивченні питань безпеки життєдіяльності особистості важливим аспектом аналізу є спостереження за комплексом чинників особистісної безпеки, яке слід реалізовувати як власне моніторингове дослідження. Першим кроком на шляху створення системи соціологічного моніторингу є формування необхідного понятійного апарату. Ключовим в цьому комплексі по-

винні бути поняття “загроза”, “небезпека”, “захищеність”.

У соціологічній науці моніторинг розглядається як нормативно регульована, організована на постійних засадах (діє постійно або із зазначеною періодичністю) система вимірювань, аналізу, оцінок і прогнозування соціодинаміки явищ, процесів на основі дослідження масових уявлень про них. У моніторингових дослідженнях завдяки накопиченню емпіричних даних щодо значень неодноразово вимірюваних показників з’ясовується характер їх динаміки, тенденції соціальних змін, а також здійснюється порівняння з базовими або нормативними характеристиками [6].

Відповідно до визначеної сутності моніторингового соціологічного дослідження варто говорити про єдність його послідовних і взаємопов’язаних процедур, таких як збір первинної соціологічної інформації, її узагальнення й аналіз, розповсюдження та використання.

Провідними функціями соціологічного моніторингу є:

- діагностування (формулювання діагнозу стану, концепцій, форм, методів розвитку системи соціальних об’єктів, її компонент і підсистем);
- аналітико-прогностична діяльність (дискретний процес порівняння отриманої інформації з критично допустимими значеннями й кінцевим результатом розвитку проблемної ситуації);
- інформування (спосіб регулярного отримання своєчасної, достовірної інформації безпосередньо від її носіїв);
- управління (уточнення прийняття рішень на різних рівнях ієрархії управлінських структур і контроль за їх виконанням).

А. Міку зауважує, що отримання інформації про наявність чинників, які здійснюють явний чи потенційний негативний вплив на особистісну безпеку, є особливо актуальним, зважаючи на той факт, що всі сфери життєдіяльності конкретної особистості, груп людей, суспільства в цілому, взаємопов’язані й визначають характер, інтенсивність комплексного впливу на стан захищеності. Будь-яке явище чи подія у конкретній країні чи за її межами здатні впливати на загальну стабільність функціонування та розвитку держави, свободу самовизначення, захист інтересів її громадян. З огляду на це, важливо своєчасно й науково обґрунтовано діагностувати, оцінювати наслідки різних загроз у перспективі їх виникнення та розвитку [15, с. 217].

У процесі теоретичної та практичної роботи у сфері забезпечення національної безпеки зібрано матеріал щодо розмаїття можливих загроз, їх порогових значень, розроблено й адаптовано механізми щодо їх ліквідації. Проте однією з важливих переваг постійно діючих моніторингів є можливість доповнення отриманої поточної інформації. Констатація недостатності певної інформації, що виявлена під час аналізу зібраних даних, може стати підґрунтям проведення додаткових досліджень, використання альтернативних методів збору інформації.

Постійна зміна умов життєдіяльності особистості призводить до появи нових факторів, які у майбутньому можуть негативно вплинути на функціонування та розвиток держави. У ході проведення моніторингів особливо важливо не тільки фіксувати зміни за визначеними показниками, але й заповнювати “білі інформаційні плями”, що сприятиме формуванню нових індикаторів для більш об’єктивного, всебічного, якісного забезпечення як особистісної, так і національної безпеки.

Діагностична функція соціологічного моніторингу загроз безпеці життєдіяльності особистості як логічне продовження інформаційної ролі передбачає оцінку ситуації для виявлення небезпечних і кризових зон, визначення масштабів їх прояву. При діагностуванні вибудовується ієрархія загроз життю особистості, що дозволяє, насамперед, попередити негативні наслідки впливу, оцінити можливу шкоду та її значення для національної безпеки держави.

Аналітико-прогностичне призначення соціологічного моніторингу полягає у поетапній оцінці потоку отриманої інформації щодо наявності якісних і кількісних змін показників безпеки життєдіяльності особистості, зокрема, виявлення явних і потенційних загроз, аналізу ступеня та інтенсивності їх впливу як окремо, так і в комплексі на безпеку стабільного функціонування та розвитку соціальних систем. Отримані аналітичні узагальнення є джерелом інформації для прийняття ефективних управлінських рішень у системі безпеки.

Н. Масленнікова, О. Слінкова вважають, що якість реалізації функцій соціологічного моніторингу забезпечується завдяки дотриманню науково обґрунтованих вимог і принципів, до яких належать:

- науковість (обґрунтування вимірюваних показників, їх порівняння з нормативними значеннями);
- цілеспрямованість (вирішення конкретних управлінських завдань);
- достовірність (використання даних системи моніторингу дозволяє найбільш повно й достовірно характеризувати досліджуване явище, процес, систему);
- оперативність (орієнтація на скорочення часу збору й обробки інформації для надання можливості прийняття екстрених рішень, якщо їх вимагає досліджувана проблемна ситуація);
- систематичність (постійне, тривале чи періодичне вивчення ситуації для відстеження динаміки соціальних змін);
- комплексність (одночасне вивчення динаміки показників, що характеризують різні сторони досліджуваного об'єкта, явища, процесу);
- валідність (засоби діагностування повинні бути спрямовані на вивчення провідних аспектів досліджуваного явища, що дозволяють однозначно трактувати вимірювані показники);
- професіоналізм (залучення до моніторингової діяльності фахівців, які володіють спеціалізованими, професійними знаннями, вміннями та навичками);
- плановість (проведення моніторингу повинно бути спланованим, мати чітку програму дій із зазначенням етапів, строків проведення та відповідальних осіб) [13].

Розуміння соціологічного моніторингу як складної інформаційно-аналітичної системи безперервного вивчення, аналізу інформації про стан об'єкта, особливості його функціонування та розвитку розкриває не тільки зміст системи моніторингу, але й дозволяє виокремити такі його основні складові:

- мета – отримання актуальної, систематизованої соціологічної інформації щодо стану безпеки життєдіяльності особистості, переліку провідних явних і потенційних загроз для організації розробки, впровадження ефективних механізмів управління проблемними ситуаціями;

– завдання – неперервне спостереження за перебігом соціальних змін, умов функціонування та розвитку системи безпеки, отримання оперативної, достовірної інформації про її стан; своєчасне виявлення явних і потенційних загроз завдяки відстеженню динаміки змін, оцінка їх можливого впливу; з'ясування причин появи змін, пошук ефективних шляхів розв'язання проблемних ситуацій; здійснення коротко- та довгострокового прогнозування розвитку важливих процесів; оцінювання ефективності реалізації управлінських рішень; накопичення даних, необхідних для подальшої діяльності в межах обраного напрямку;

– суб'єкти – носії моніторингових функцій об'єкта дослідження (носії інформації та дослідники, що збирають і опрацьовують отримані дані);

– об'єкти – носії інформації, на яких спрямовані конкретні моніторингові процедури;

– предмет – сукупність процесів, явищ, а також станів об'єкта, його функціонування й розвиток протягом визначеного проміжку часу (фіксовані показники розвитку, ставлення, думки, оцінні судження, оцінки, мотивація, готовність, ресурси тощо);

– методи (для збору первинної соціологічної інформації про загрози безпеці життєдіяльності особистості можуть бути використані як кількісні, так і якісні методи емпіричного соціологічного дослідження, зокрема, анкетування, інтерв'ювання, тестування, аналіз документів, спостереження, експеримент, експертне оцінювання, метод усної історії очевидців, case study тощо).

Технологія проведення соціологічного моніторингу загроз безпеці життєдіяльності особистості передбачає такі етапи:

1) створення системи базових індикаторів (вихідних показників), за якими здійснюватиметься збір інформації;

2) побудова моделі інформаційного аналізу об'єкта дослідження, яка включає чіткі змістовні формулювання системи управлінських дій щодо розподілу обов'язків і мотивування всіх учасників моніторингу для отримання якісної, своєчасної, достовірної інформації у процесі збору даних;

3) визначення методик вимірювання об'єктивних і суб'єктивних показників оцінки стану безпеки життєдіяльності особистості, їх шкалювання та нормування;

4) прогноз щодо можливої зміни стану об'єкта дослідження;

5) формування архіву даних моніторингових соціологічних досліджень.

Соціологічний моніторинг загроз безпеці життєдіяльності особистості здійснюється, насамперед, для оперативної діагностики стану ситуації, яка повинна своєчасно сигналізувати про негативні тенденції змін. Саме тому, базові індикатори моніторингу мають бути високо інформаційними, водночас їх кількість повинна бути оптимальною для оцінки ситуації, в іншому випадку їх важко буде аналізувати й, відповідно, прийняти адекватне управлінське рішення на основі отриманих узагальнень.

Ще однією специфічною властивістю системи базових індикаторів є їх здатність одночасно відображати поточний стан й оперативну динаміку. Тому задача вибору таких індикаторів для соціологічного моніторингу є індивідуальною для кожного конкретного дослідника, проте деякі загальні рекомендації можуть бути дані. Ми пропонуємо перелік базових індикаторів, які автору вдалося використати для побудови конкретних систем моніторингу загроз безпеці життєдіяльності особистості, апробованих на регіо-

нальному рівні. Цей перелік утворює систему мінімальної конфігурації, проте для досягнення конкретної мети він може бути розширений і доповнений.

З огляду на зазначене, пропонуємо авторське розуміння інтегрального показника рівня безпеки життєдіяльності, що об'єднує сукупність суб'єктивних (об'єктивних), кількісних (якісних) індикаторів. Об'єктивні кількісні показники характеризують тенденції та закономірності соціального розвитку, ефективність діяльності системи забезпечення безпеки життєдіяльності. Натомість суб'єктивні індикатори дозволяють оцінити рівень організації процесів життєдіяльності з урахуванням соціально-психологічних особливостей окремих індивідів, їх світогляду, системи ціннісних орієнтацій, рівня ситуативного занепокоєння, усвідомлення рівня захищеності, безпеки функціонування та розвитку. Так, до об'єктивних кількісних критеріїв, які мінімально можливо, але достатньо адекватно дозволяють охарактеризувати стан безпеки життєдіяльності, пропонуємо віднести природогенні (екологічні характеристики стану оточуючого середовища), техногенні (діяльність потенційно небезпечних радіоактивних, біологічних, гідродинамічних об'єктів, її наслідки), соціогенні (економічні, демографічні, соціальні). Серед суб'єктивних критеріїв акцентуємо увагу на необхідності визначення індексів тривожності, страху, схильності до ризику, незахищеності, довіри та впевненості у майбутньому, які спробуємо коротко охарактеризувати.

Під індексом тривожності розуміємо індивідуальну соціально-психологічну особливість особистості, детерміновану слабкістю нервових процесів, особливостями темпераменту й визначеним рівнем тривоги, наявною схильністю переживати тривогу, пов'язану зі сприйняттям соціальної дійсності. Проте індекс страху визначаємо як рівень усвідомлення людиною ймовірності настання негативних наслідків конкретної події для її життя.

Індекс незахищеності варто розглядати як загальний показник динаміки масових настроїв населення, що відображає стан діяльності чи бездіяльності правоохоронних органів, прокуратури, судових структур. Тоді як індекс довіри та впевненості у майбутньому характеризуємо як певний стан внутрішнього психологічного спокою людини, що проявляється за відсутності подразників і переживань.

Останній індекс особливо цікавий, з точки зору можливості вимірювання готовності людини відійти від особистісної безпеки заради колективної. У цьому сенсі схильність до ризику слід визначати як властивість особистості, що виражається у постійному прагненні використовувати нові можливості життя. У структурі цієї властивості доцільно виокремити психологічну готовність до ризику, пов'язану з усвідомленням загрози своїй тілесній недоторканості; соціальну – визначену прагненням діяти у незвичний спосіб, незважаючи на штампи або схвалення інших; фінансову – взаємопов'язану з витратами за наслідки ризику.

Співробітники Науково-дослідного інституту праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України, при розробці методології розрахунків показників соціальної безпеки визначили, що складовими стану показника безпеки є такі його значення:

- фактичне (офіційні статистичні дані);
- норма (стан показника, який характеризує найсприятливіші умови для від-

творення процесів);

– виклик (значення показника, що з'ясовує появу несприятливих тенденцій, але при цьому не є небезпекою);

– загроза (стан показника детермінує появу явних і потенційно можливих небезпек, які можуть загрожувати функціонуванню об'єктів безпеки) [14].

Ці значення відображають ступінь впливу конкретного показника на стійкий стан функціонування та розвитку будь-якої соціальної системи й можуть бути використані для об'єктивних, суб'єктивних показників, проте виникає проблема їх нормування.

Характеристика значень показників моніторингу передбачає для кожного з них три зони: безпечну (значення фактичного показника безпеки знаходиться у діапазоні між величиною виклику та мінімальної загрози); загрози (значення фактичного показника безпеки знаходиться у діапазоні між величиною мінімальної загрози та її максимально допустимим, нормативним рівнем); небезпечну (значення фактичного показника безпеки знаходиться у діапазоні між величиною нормального та максимального значення загрози).

Виявлення для цих груп показників мінімального, нормального та максимального значення, що відповідають конкретному критерію, вимагає подальшої конкретизації та емпіричної апробації.

Висновки. Ефективність соціологічного моніторингу безпеки життєдіяльності особистості значною мірою залежить від його статусу та місця в системі забезпечення національної безпеки, стратегічного прогнозування суспільного розвитку. Важливою умовою становлення ефективної системи соціологічних моніторингів з використанням кількісних і якісних методів збору первинних емпіричних даних є створення цифрової інфраструктури такого роду діяльності, що дозволила б об'єднати зусилля зацікавлених учасників, а також інтегрувати доступні джерела інформації й масиви даних у межах єдиної інформаційної бази даних, яка стала б частиною системи моніторингу національної безпеки країни, аналітичним підґрунтям ефективного функціонування системи державного стратегічного управління суспільним розвитком.

Отже, розробка концепції та методології соціологічного моніторингу загроз безпеці життєдіяльності особистості пов'язана з вирішеннями таких питань: по-перше, визначення системи базових індикаторів (показників вимірювання), які найбільш адекватно відобразатимуть ті характеристики особистості та суспільства, що становитимуть інтерес для моніторингу; по-друге, визначення методичних можливостей отримання якісних даних для побудови базових індикаторів; по-третє, оптимальний вибір методів збору інформації, що максимально відповідали б завданням дослідження; по-четверте, з'ясування принципів та інституціонально-правових засад механізму отримання репрезентативних даних про стан безпеки життєдіяльності особистості як складової національної безпеки країни. Вочевидь, відповіді на ці запитання можуть бути отримані, з одного боку, під час реалізації міждисциплінарного підходу до дослідження проблем особистісної безпеки, з іншого – як результат синтезу наукових теорій і реальної практики державного управління. У сучасному українському суспільстві наявні всі необхідні структурні елементи для створення системи постійно діючого соціологічного моніторингу загроз безпеці життєдіяльності як важливого елементу сис-

теми державного стратегічного управління. Проте для практичної реалізації цього завдання, насамперед, слід ухвалити нестандартні адміністративні рішення, які б дозволили об'єднати ресурси та можливості державних, академічних і приватних структур.

Список використаних джерел

1. Айвазян С.А. Интегральные индикаторы качества жизни населения: их построение и использование в социально-экономическом управлении и межрегиональных сопоставлениях. Москва: ЦЭМИ РАН, 2000. 117 с.
2. Белай С.В. Дослідження механізмів моніторингу загроз національній безпеці України соціально-економічного характеру. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 481–488.
3. Бушуев В.В., Голубев В.С., Коробейников А.А., Селюков Ю.Г. Человеческий капитал для социогуманитарного развития. Москва: ИАЦ Энергия, 2008. 96 с.
4. Головаха Е.И., Панина Н.В. Интегральный индекс социального самочувствия (ИИСС): конструирование и применение социологического теста в массовых опросах. Киев: Институт социологии НАН Украины: СтилоС, 1997. 63 с.
5. Давыдов А.А. Индекс социального неблагополучия. *Социологические исследования*. 1995. № 10. С. 118–128.
6. Джери Д., Джери Дж. Большой толковый социологический словарь. В 2-х томах. Москва: АСТ, Вече, 1999. Т. 2. 528 с.
7. Жерновой М.В. Проблемы обеспечения личной безопасности граждан в Приморском крае. *Ойкумена*. 2010. № 4. С. 142–147.
8. Згуровский М.З., Статюха Г.А., Джигерей И.Н. Оценивание устойчивого развития окружающей среды на субнациональном уровне в Украине. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2008. № 4. С. 7–20.
9. Згуровський М.З. Сталий розвиток регіонів України. Київ: НТУУ «КПІ», 2009. 197 с.
10. Качинський А.Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні моделі: монографія. Київ: ПНБ НАСБУ, 2004. 366 с.
11. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: монографія. Київ: НІСД, 2013. 104 с.
12. Шевцова С.В., Ковальов Б.Л. Науково-методичні підходи до формування сталого способу життя. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 1. С. 230–234.
13. Масленникова Н.Ю., Слинкова О.К. Понятие и сущность мониторинга с позиции системного подхода. *Science Time*. 2014. № 6 (6). С. 110–121. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-suschnost-monitoringa-s-pozitsii-sistemnogo-podhoda>
14. Методологія розрахунків показників соціальної безпеки. URL: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Methodologiya-rozrahunkiv-sotsialnoyi-bezpeky.pdf>
15. Мику А.А. Роль мониторинга в системе обеспечения экономической безопасности государства. *Известия РГПУ имени А.И. Герцена*. 2007. № 43-1. С. 215–219.
16. Шевченко Л.І. та ін. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 слів і словосполучень/ред. Л.І. Шевченко. Київ: Арії, 2008. 672 с.
17. Рак Ю.П., Зачко О.Б. Методи аналізу та оцінки рівня безпеки життєдіяльності регіонів України в умовах реалізації проектів регіонального розвитку. *Управління*

- проектами та розвиток виробництва. Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2008. № 2 (26). С. 29–39.
18. Трегуб В.В. Інноваційний потенціал моніторингу та оцінювання безпеки людини. 2015. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences/Безпека%20людини%20в%20сучасних%20умовах/2015/ВП-і%20міжнародна%20науково-методична%20конференція/інноваційний%20потенціал%20моніторингу%20та%20оцінювання%20%20безпеки.pdf>
19. Шкарупа О.В. Моніторинг стану і динаміки природних і соціально-економічних систем. *Основи сталого розвитку: навч. посіб./за заг. ред. Л.Г. Мельника*. Суми: Університетська книга, 2005. С. 489–511.

References

1. Aivazyan, S.A. (2000). *Integral'nye indikatory kachestva zhizni naseleniya: ikh postroenie i ispol'zovanie v sotsial'no-ekonomicheskom upravlenii i mezhregional'nyh sopostavleniyah* [Integral indicators of population's quality of life: their construction and use in socio-economic governance and inter-regional comparisons]. Moscow: TSEMI RAN [in Russian]
2. Belay, S.V. (2013). *Doslidzhennia mekhanizmiv monitorynhu zahroz natsionalnii bezpetsi Ukrainy sotsialno-ekonomichnoho kharakteru* [Investigation of mechanisms for monitoring threats of socioeconomic nature to Ukrainian national security]. *Universytetski naukovyi zapysky [University scientific notes]*, 4 (48), 481-488 [in Ukrainian]
3. Bushuev, V.V., Golubev, V.S., Korobeinikov, A.A., Selyukov, Ju.G. (2008). *Chelovecheskii kapital dlya sotsiogumanitarnogo razvitiya* [Human capital for socio-humanitarian development], Moscow: Energiya [in Russian]
4. Golovaha, E.I., Panina, N.V. (1997). *Integralnyi indeks sotsialnogo samochuvstviya (IISS): konstruirovaniye i primeneniye sotsiologicheskogo testa v massovykh oprosakh* [Integral index of social well-being (IISW): design and application of sociological test in mass surveys]. Kyiv: Institute of Sociology NAS of Ukraine, Stilos [in Russian]
5. Davydov, A.A. (1995). *Indeks sotsial'nogo neblagopoluchiya* [Index of social disadvantage]. *Sotsiologicheskie issledovaniya [Sociological studies]*, 10, 118-128 [in Russian]
6. Dzheri, D., Dzheri, Dzh. (1999). *Bol'shoi tolkovyi sotsiologicheskii slovar'* [The big sociological definition dictionary]. Moscow: AST, Veche, 2 [in Russian]
7. Zhernovoi, M.V. (2010). *Problemy obespecheniya lichnoi bezopasnosti grazhdan v Primorskoy krae* [The problem of ensuring the personal safety of citizens in Primorsky region]. *Oikumena [Oykumena]*, 4, 142-147 [in Russian]
8. Zgurovskii, M.Z., Statyukha, G.A., Dzhigerei, I.N. (2008). *Otsenivaniye ustoichivogo razvitiya okruzhayushchei sredy na subnatsional'nom urovne v Ukraine* [Evaluation of sustainable development of the environment at the subnational level in Ukraine]. *Sistemni doslidzhennya ta informatsiini tekhnologii [System research and information technologies]*, 4, 7-20 [in Russian]
9. Zhurovskiy, M.Z. (2009). *Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy* [Sustainable development of Ukrainian regions]. Kyiv: Kyiv Polytechnic Institute, Academician of National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian]
10. Kachynskiy, A.B. (2004). *Bezpeka, zahrozy i ryzyk: naukovyi kontsepcii ta matematychni modeli* [Security, threats and risks: scientific concepts and mathematical models]. Kyiv: IPNB NASBU [in Ukrainian]
11. Kachynskiy, A.B. (2013). *Indykatory natsionalnoi bezpeky: vyznachennia ta*

zastosuvannia yikh hranychnykh znachen [Indicators of national security: definition and application of their limit values]. Kyiv: NISS [in Ukrainian]

12. Shevtsova, S.V., Kovalov, B.L. (2011). *Naukovo-metodychni pidkhody do formuvannia staloho sposobu zhyttia* [Scientific-methodical approaches to formation of sustainable lifestyle]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky* [Mechanism of Economic Regulation], 1, 230-234 [in Ukrainian]

13. Maslennikova, N.Ju., Konstantinovna, S.O. (2014). *Ponyatie i sushchnost' monitoringa s pozitsii sistemnogo podhoda* [The concept and essence of monitoring from the position of a systematic approach]. *Science Time*, 6(6), 110-121. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-suschnost-monitoringa-s-pozitsii-sistemnogo-podhoda> [in Russian]

14. *Metodolohiia rozrakhunkiv pokaznykiv sotsialnoi bezpeky* [Calculation methodology of social security indicators]. URL: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Metodologiya-rozrahunkiv-sotsialnoyi-bezpeky.pdf> [in Ukrainian]

15. Miku, A.A. (2007). *Rol' monitoringa v sisteme obespecheniya ekonomicheskoi bezopasnosti gosudarstva* [Role of monitoring in the system of ensuring economic security of the state]. *Izvestiya RGPU imeni A.I. Gercena* [Izvestia: Herzen University Journal of Humanities & Science], 43 (1), 215-219 [in Russian]

16. Shevchenko, L.I. (Ed.) (2008). *Novyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 40 000 sliv i slovospoluchen* [New dictionary of foreign words: about 40 000 words and phrases]. Kyiv: Arii [in Ukrainian]

17. Rak, Yu.P., Zachko, O.B. (2008). *Metody analizu ta otsinky rivnia bezpeky zhyttiediialnosti rehioniv Ukrainy v umovakh realizatsii proektiv rehionalnoho rozvytku* [Methods of analysis and assessment of the safety level of Ukrainian regions under conditions of implementation of regional development projects]. *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva* [Project management and development of production], 2 (26), 29-39 [in Ukrainian]

18. Trehub, V.V. (2015). *Innovatsiyni potentsial monitoringu ta otsiniuvannia bezpeky liudyny* [The innovative capacity of the monitoring and evaluation of human security]. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences/Безпека%20людини%20в%20сучасних%20умовах/2015/VII-ї%20міжнародна%20науково-методична%20конференція/інноваційний%20потенціал%20моніторингу%20та%20оцінювання%20%20безпеки.pdf> [in Ukrainian]

19. Shkarupa, O.V. (2005). *Monitoring stanu i dynamiky pryrodnykh i sotsialno-ekonomichnykh system* [Monitoring of the status and trends of natural and socio-economic systems]. In L.G. Melnyk (Ed.), *Osnovy staloho rozvytku* [The basis for sustainable development] (pp. 489–511). Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian]

Отримано 23.02.17 та оновлено 20.03.17

Калашнікова Л.В., доцент, канд. соціол. наук., доцент кафедри соціології Черноморського національного університету імені Петра Могили, ул. 68-ти Десантників, 10, Николаев, 54000, e-mail: lvkashnikova198@gmail.com

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ МОНИТОРИНГ БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИЧНОСТИ: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ

Очерчены проблемы разработки концепции и методологии социологического мониторинга безопасности жизнедеятельности личности: сущность мониторингового исследования, охарактеризованы его ведущие функции, выполняемые с учетом соблюдения научно обоснованных требований и принципов. Определение социологического мониторинга, как сложной информационно-аналитической системы непрерывного изучения информации о состоянии объекта, позволило выделить его структурные составляющие. Проанализированы технологические этапы проведения социологического мониторинга угроз безопасности жизнедеятельности личности, акцентировано внимание на создании системы базовых индикаторов, по которым будет осуществляться сбор эмпирической информации.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, социологический мониторинг, социальный индикатор, опасность, угроза, вызов.

Kalashnikova L.V., Associate Professor, PhD. (Sociology), Associate Professor, Department of Sociology, Petro Mohyla Black Sea National University, 54000, Ukraine, Nikolaev, 10, 68 Desantnykiv Str., e-mail: lvkashnikova198@gmail.com

SOCIOLOGICAL MONITORING OF THE INDIVIDUAL'S LIFE AND SAFETY: THEORETICAL PROBLEMS

The article is devoted to the development of the concept and methodology of sociological monitoring of the individual's life and safety. In particular, author described the essence of monitoring, its main functions (diagnostic, analytical, predictive, informational, managerial), the effectiveness of which depends on strict adherence to sound scientific principles. The definition of the sociological monitoring as a complex information-analytical system of continuous learning, and data analysis about the state of an object, helped to identify its structural components such as goal, objectives, subject, object and methods. Paper suggests analysis of the technological stages for carrying out sociological monitoring of security threats to the individual's life. These stages include: establishing a system of basic indicators, which will be collecting information; model development for information analysis of the research object; determination of measurement methods assessment of the individual's life safety, its scaling and normalization; forecasting of the possible changes of the study's object; forming of the data archive. The attention is focused on the creation of the basic indicators system (initial objective and subjective indicators). Objective quantitative indicators allow to characterize the trends and patterns of social development, the efficiency of the system to ensure the safety. While subjective indicators are aimed at measuring the level of life organization processes, taking into account the socio-psychological characteristics of individuals, their worldview, system of value orientations, the level of situational anxiety, awareness of the security level, safety of functioning and development. Components of the security indicators of any social system are the value (actual value, norm, challenge, threat), reflecting the degree of influence of a particular indicator on a steady state of its operation and development. It is proved that the efficiency of the sociological monitoring of the individual's life and safety largely depends on his status and place in the system of ensuring national security, strategic forecasting of social development. Author determined that an important condition for formation of an effective system of sociological monitoring is the establishment of a legal and institutional basis for a mechanism of obtaining representative data.

Keywords: safety, social monitoring, social indicator, danger, threat, challenge.